



обско-угорский институт  
прикладных исследований  
и разработок

Работа над ошибками  
по Фронтальному диктанту-2021

Хантыйский язык  
Ваховский диалект

## Алексей Михайлович Сенгепов

### Җәнтәх ики эрәхлилтә ясәң

- 
- 1) Җимәл амәсмам п[...]рнә, тя мә әйәлтәли төлхәқәтәсәм. 2) Ухәл ыл әсәлмин, лөхән мәнт қоләнтәвәл, с [...] ңк лимә виньмәл, ос вилдә чәкә пәхтәх кәләс. 3) Вөхәл қөламын амәсвәл, вилдә воихән пәни мәнт әнтә қолвәл. 4) Лөхтил ос мәнт чимәлвәләң пырывәл, мөхоләң йәләв тәхыт мәң вәлтох мәхнә пәни странанә йәвәлт. 5) Пырнә ос нуқ пеккинтәмин ухәл нуқ чөчмин мәнт пырықәтәвәл мөхусәхы ит новәт җәнтәх ях вәлвәлт. 6) Төл ос йәмә тәхәнтәл пәни төңәмтәмал ях Ляминох пәни Назымох пырықәтәвәл.
- 7) Мәнт қоләнтәмын, Пәтәрь әйләх-көлләх амәсвәл, мәрәм пәләннә мәнт пырымпәл: «Ти мәң рәхам қәсух, мөхусәхы ит вәлвәл, ньәңиқыиллә мөхули вервәлт?» 8) Төңәмтәмам қәсы лөхә эрәхлилим: қо вәлвәл, қо лөх ньәңиқыилләллә вәлвәлт, қо ропылтәвәлт пәни онәлтәхләвәлт.

## Диктант Қәнтәх ики эрәхлилтә ясәң

- 9) Лөх тим том пырытә көләллә қоләнтәмын тюмынт нәмәс кәссәм, қ [...] нә мәнтитә йөмә рәхам яхлох төңәмты. 10) Әйнәм тәхыт нюла эрәхлилләмән, пәләннә лөх қох әйләх-көлләх амәсвәл. 11) Тютнә мә номәхсылләм мәнох вөхәл қөласы, мөхусәхы ос лөхә әрәх төлхәлтәлы. 12) Мәти төңәмтым, Пәтәрь қойталнә әрки маньтәт пәни лулпәныт эрәхлиләвәл.
- 13) Тиминт маньтәх сәтә икитөх қәнтәх ях вәлтә тәхыт ит моцә мәңән төңәмты п [...] ни номлы.
- 
- (Перевод на ваховский диалект Прасиной Светланы Федоровны)

# Задания:

- 1. Вставьте пропущенные буквы в корнях слов.
- 2. Выделите в предложении № 7 имена существительные в лично-притяжательной форме.
- 3. Выполните расстановку знаков препинания в предложении № 8 (сложное предложение, однородные члены предложения).
- 4. В предложении № 6 подчеркните топонимы. Напоминаем, что топоним – это имя собственное, обозначающее название географического объекта.
- 5. Найдите и выделите в предложении № 9 деепричастие.

## Критерии проверки и оценивания письменных работ по хантыйскому языку (ваховский диалект)

- 
- Диктант оценивается одной отметкой (всего ответов – 12).
- Оценка «5» ставится за диктант, в котором дано от 9 до 12 правильных ответов.
- Оценка «4» ставится за диктант, в котором дано от 6 до 8 правильных ответов.
- Оценка «3» ставится за диктант, в котором дано от 3 до 5 правильных ответов.
- Оценка «2» ставится за диктант, в котором дано от 0 до 2 правильных ответов.

# Ключи к заданиям

- 1. Вставьте пропущенные буквы в корнях слов: *пырна, сўңк, пәни, кунә* – **(4 ответа)**
- 2. Выделите в предложении № 7 имена существительные в лично-притяжательной форме (*қас=ух* – наш родственник, *ньәңиқыи=ллә* – его дети) – **(2 ответа)**
- 3. Выполните расстановку знаков препинания в предложении № 8 (сложное предложение, однородные члены предложения). (*Тәңәмтамам қасы ләхә эрәхлиллим: қо вәлвәл, қо ләх ньәңиқыилләллә вәлвәлт, қо ропылтәвәлт пәни онәлтәхләвәлт.*) – **(3 ответа)**

# Ключи к заданиям

- 4. В предложении № 6 подчеркните топонимы. Напоминаем, что топоним – это имя собственное, обозначающее название географического объекта. (Төл ос йәмә тәхәнтәл пәни төңәмтәмал ях **Ляминох** пәни **Назымох** пырықәтәвәл.) – (2 ответа)
- 5. Найдите и выделите в предложении № 9 деепричастие. (Лөх тим том пырытә көллә **қоләнтәмын** тюмынт нәмәс кәссәм, қунә мәнтитә йөмә рәхам яхлох төңәмты.) – (1 ответ)

# Типичные пунктуационные ошибки

- Знаки препинания в предложениях с однородными членами:
- Мäнт қолäнтäмын, Пätäрь äйлäх-кöллäх амäсвэл, мэрэм пäläннө мäнт пырымпэл: «Ти мәнү рэхам қәсүх, мөхүсэхы ит вэлвэл, ньәңиқыиллә мөхули вервэлт?»»
- (1 запятая используется для выделения деепричастного оборота, 2, 4 запятая выделяет однородные сказуемые – амәсвэл, пырымпэл)
- 3 запятая выделяет уточнение: Ти мәнү рэхам қәсүх.

# Типичные пунктуационные ошибки

- Знаки препинания в сложносочиненном, сложноподчиненном, бессоюзных предложениях:
- Төңәмтәмам қәсы лөхә эрәхлиллим қо вәлвәл қо лөх ньәңиқыиләллә вәлвәлт қо ропылтәвәлт пәни онәлтәхләвәлт.
- Әйнәм тәхыт нюла эрәхлилләмән, пәләннә лөх қох әйләх-көлләх амәсвәл.
- Тютнә мә номәхсылләм мәнох вөхәл қөласы, мөхусәхы ос лөхә әрәх төдхәлтәлы.
- Мәти төңәмтым, Пәтәрь қойталнә әрки маньтәт пәни лулпәныт эрәхлиләвәл.

# ПРАВОПИСАНИЕ БУКВЫ Ә

- Буква ә встречается в любом слоге и в любом фонетическом окружении.
- В корне слова (в первом и непервом слогах): төхә, әлдә, сем йәнә, мәрәм, вәртә, пәхтә, сәмәм, ләхәв, ньәңиқыинә, мәхпә, көтьәркит, төхә, тәрәм, төльәкәки, мөхәлнә.
- В лично-притяжательных суффиксах существительных: лиләл, көт=әхл=әм=нә, сем=әхл=әм=нә, виньм=әл=ә, виньм=ән=ә
- В суффиксе множественного числа существительных: сөхмәт=әт=ох, вәск=әт.
- В суффиксе двойственного числа существительных: көт=кә, көт=кән=нә.
- В суффиксе местного падежа существительных: төхә=нә.
- В суффиксе творительно-объектного падежа существительных: нинә
- В суффиксах имен прилагательных: йимән, вөхләх йәс, ньәлмәнкә.
- В корне и суффиксах глаголов и глагольных форм лөхәтәясы, пәнәтә, төләхтаты, көхәртә, ыл әсәлмин, кәлихән.
- В наречиях, частицах: әнтә, тәт, тәх.

## ПРАВОПИСАНИЕ РЕДУЦИРОВАННОГО ГЛАСНОГО Э

- Во втором слоге корней имен существительных встречается редуцированный гласный э. При изменении слова редуцированный гласный э в корне выпадает, например:
- вайэ́х (зверь, животное) – вайх=алит (звери)
- нахэ́р (шишка) – нахр=эң (с шишками)
- җотэ́л (день) – җотл=эт (дни)
- лывэ́т (лист дерева) – лывт=эт (листья)
- тарэ́х (журавль) – тарх=эт (журавли)
- җөтэ́ң (лебедь) – җөтң=эт (лебеди)
- җанэ́ң (берег) – җанң=а (к берегу)
- лыхэ́л (кедр) – лыхл=ох (с кедра)
- ньулэ́м (рана) – ньулмэт (раны)

# ПРАВОПИСАНИЕ БУКВ О, Ö, Ө, Æ

- Буквы о, ö, ө, æ встречаются в первом слоге.
- В корне слова:
  - о: пормәс, орәмта, онкән, охтыя, соꞑәқтәләм, қоңәқ, ос.
  - ö: әйкөл, көлнә, көлләх, көткә, көткәннә, көтәхләмнә, көхәртә, öхи, вöхләх, öхәлвән, лөхәтәясы, лөхәтәяләм.
  - ө: нөхәт, пөрқыләх, төлхәқәтәс, төләхвәл, төләхмын, төләхтаты, төңәмтәтә, төх.
  - æ: көр, лөхнә, төхә, өлтә, өлвән, йөсәм, нөң, нөңә, нөңә.
- В непервых слогах буквы о, ö пишутся:
  - в суффиксах отложительно-продольного падежа существительных: Пайт=ох, сыхәлтәт=ох, лыхл=ох, сөхмәтәт=ох, көх=өх.
- В составе сложных слов: воронтнә 'в лесу' (от вор лес, роца; онтнә послелог в, внутри).
- Источник: Н.И. Терешкин, В.И. Сподина Словарь хантыйско-русский и русско-хантыйский (ваховский диалект). Справочное издание: – Нижневартовск, 1997. – 335 с. (стр. 109)

# ПРАВОПИСАНИЕ БУКВЫ Ä

- Буква ä встречается чаще всего в первом слоге, реже – в непервых слогах.
- В первом слоге:
- В корне слова: Äй, äл, мә, мәннө, тәм.
- В суффиксе направительно-целевого падежа существительных: виньмәл=ä, виньмән=ä.
- В суффиксе творительно-совместного падежа существительных: көл=nä
- В суффиксе направительного падежа местоимений: нөң=äпә
- В суффиксе дательного падежа местоимений: лөх=ä
- В суффиксе совместного падежа местоимений: лөх=nä
- В лично-притяжательных суффиксах существительных: көт=әхл=әм=nä, сем=әхл=әм=nä.
- В корне и суффиксах глаголов и глагольных форм: көхәртә, энәммәл.
- В частицах, союзах: мәти, пәни, пә.
- В непервом слоге: мә=тә, си=лә.

# ПРАВОПИСАНИЕ БУКВЫ Ә

- Буква ә встречается в любом слоге и в любом фонетическом окружении.
- В первом слоге: қәсы, тәхыя, қәнтәх, қән'чә, тәхы, нәмсама.
- Буква ә пишется и в начале слова: әцәқа.
- В первом слоге:
- В корне имен существительных: сарәқ, қоңәқ.
- В суффиксе множественного числа существительных: нәх=әт.
- В суффиксе двойственного числа существительных: Қур=нәхләмын
- В суффиксе местного падежа существительных: тәхым=нә, воронт=нә.
- В суффиксе творительно-объектного падежа существительных: юхә
- В суффиксах имен прилагательных: пәрқыләх, оңән
- В лично-притяжательных суффиксах существительных: ух=әл
- В корне и суффиксах глаголов и глагольных форм: вәлвәл, төңәмтәтә лөхәтәяләм төлхәқәтәс, ылымләс, амәсләм.
- В наречиях, частицах: тәла, пырнә.
- Источник: Терешкин Н.И. Очерки диалектов хантыйского языка. Ч. I. Л.: 1961. 204 с.

# СЛОВООБРАЗОВАНИЕ

- Словообразовательные суффиксы:
- Словообразовательные суффиксы: =али: Сой варв=али=т, вайх=али=т.
- Прилагательные образуются от имен существительных с помощью суффиксов: =ән, =ән, =ләх, =ләх.
- Ай=ләх-көл=ләх пәрзы=ләх, Йим=ән, оң=ән
- Словообразовательные суффиксы глаголов:
- =лә=, =эл=, =и=, ылым=лә=с, ым=эл=мын (ымтым сядь), кәл=и=хән,
- Вәтим=т=тәс, вәтим=тә=сәт.
- Формообразовательные суффиксы:
- Суффикс прошедшего времени глагола: =с, =хән.
- ник пормә=с, вөхләх йә=с, лөхәтәя=с=ы, вәтимтә=с=әт, вәтимтә=с, пән=с=ы, ыл ымлә=с, йө=с=әм, тыхтә=с, кәли=хән, төлхәкәтә=с, йө=с=әм, ылымлә=с, ымлә=с.
- Суффиксы настоящего-будущего времени глагола: =л=, =в=, =вәл=, =вәл=.
- соҗәктә=л=әм, лөхәтәя=л=әм, әнтә пасқәлтә=л=әм, ай тү=л=әм, әнтә алыл=л=әм, амәс=л=әм, өхәл=в=ән, нуқ өл=в=ән, вәл=вәл, тақән=вәл, төләх=вәл, тәякәтә=вәл.
- Суффикс настоящего времени причастия: =т: Вәл=т=амнә (когда я живу).
- Суффикс прошедшего времени причастия: =м: нуқ энәм=м=әл Суффикс прошедшего времени причастия: =мын: төләх=мын, қурнәхлә=мын, лөхәтәясы.
- Суффикс деепричастия: әнтә төләх=мын, қурнәхлә=мын, пәткәхлә=мин, пән=мын, ыл әсәл=мин, ыл мин'әхлә=мин.
- Суффикс предположительного наклонения глагола: вәл=ңал.

# Литература

- Терешкин Н.И. Словарь восточно-хантыйских диалектов. – Л.: 1981. 544 с.
- Терешкин Н.И. Очерки диалектов хантыйского языка. Ч. I. Л.: 1961. 204 с.
- Терешкин Н.И. Ваховский диалект хантыйского языка. Фонетика и морфология // Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М.: 1967. 19 с.
- Н.И. Терешкин, В.И. Сподина Словарь хантыйско-русский и русско-хантыйский (ваховский диалект). Справочное издание: – Нижневартовск, 1997. – 335 с.
- Л. Хонти. Ваховский диалект хантыйского языка // Народы Северо-Западной сибиря: Сборник / Под ред. Н.В. Лукиной. – Томск: Изд-во Том. Ун-та, 1995. Вып. 2. С. 3-22.
- Л.М. Хромова Ъэнтэх кёл. Хантыйский язык (ваховский диалект). СПб, 2006. С. 56
- Правила хантыйской орфографии : справочник / Е.А. Немысова, Н.Б. Кошкарева, В.Н. Соловар ; под.ред. А.А. Бурькина ; Деп. образования и молодежной политики ХМАО–Югры «ОУИПИИР». – Ханты-Мансийск : Югорский формат, 2014. – 164 с.